

Рецензия

За дисертацията на Карл Аугустсон на тема „Идеята за Велика Албания“ за получаване на образователната и научна степен „доктор“

Представеният за защита труд е резултат от дългогодишна работа на млад изследовател, чиято кариера се развива в няколко университета – Упсала, Гронинген, Абърдийн, София, Тбилиси. Текстът е разработен на 188 страници (всъщност малко повече от 260), съдържа обичайните увод и заключение, три глави на изложението и списък с използваната библиография. Разработен е под научното ръководство на доц. д-р Соня Хинкова е представен за защита на английски език.

Темата на дисертацията е несъмнено оригинална. В изследователската литература в България темата е сравнително рядко анализирана, едно от изключенията през последните години е работата на Антонина Желязкова „Албанският национален въпрос и Балканите. Теренни проучвания“ (София, 2001), както и много по-общото изследване в превод от френски език на Жан-Франсоа Госийо „Власт и етнос на Балканите“ (София, 2004). Но темата е сравнително рядко анализирана, особено обстойно, и в англоезичната литература – например книгата на Paulin Kola „The Search for Greater Albania“ (Hurst & Co., 2003, 416 pp.). Другите англоезични източници са най-вече по-общии трудове за историята и етнологията на албанците. Ето защо самият избор на темата, малко необичайна за американец с шведско потекло, докторант в България и живеещ и преподаващ в Грузия, е едновременно попадение и предизвикателство. Но несъмнено натрупаният опит на автора на Балканите и по-широко – в целия регион, обхващащ и Черноморието, са му помогнали в неговата задача.

Основният изследователски въпрос е формулиран в увода така: How the ideas of a “Greater Albania” developed and with what impact, both regionally and on international affairs as a whole? Макар тезата да третира историческите основи на идеята за „Велика Албания“, основният анализ е насочен към съвременността. Най-вече към международните отношения и, доколкото се отнасят и към тях, междуетническите отношения. Онова, което остава извън вниманието на така формулирания въпрос е, доколко тази идеологическа конструкция („Велика Албания“) е елемент от вътрешнополитическата борба, в самата Албания, но също така и сред албанските общности извън страната. Читателят остава с впечатлението, че споделянето на тази идея е като че ли автоматично, стига да си етнически албанец. Извън полезрението на изследването остават различията в албанското общество и албанските общности към идеята за „Велика Албания“. Това, обаче, може да бъде последваща изследователска задача.

Уводът формулира и основните задачи на изследването. На първо място това е историческия анализ на идеята, следвана, логично, от сравнително съпоставяне на няколко подобни национални проекти на Балканите. Сравнението не е систематично, но показва еднаквите схеми, по които се конструират подобни политически проекти. Най-сетне задача на изследването е международната реакция към идеите за „Велика Албания“ в съвременната международна политика. Това е допълнено и от една четвърта задача, която конструира възможните сценарии за реализацията на подобна идея и техните последици. Така формулирани, задачите показват критично аналитично мислене, макар иначе до голяма степен текстът да остава в рамките на добре структурирания наратив.

Трите глави на изложението се построени като отговор на така поставените задачи и дават представа за цялостната конструкция на текста. Общата изследователска схема е следната: анализът започва с изясняване на основни понятия като нация, национална държава и суверенитет, преминава през сравнението на балканските национализми и завършва с международните измерения на идеята за „Велика Албания“. Така избрана, структурата напълно съответства на основния изследователски въпрос и на поставените изследователски цели.

Първата глава има теоретичен характер. Тя разглежда употребите и дефинициите на две основни категории на анализа: нацията-държава и суверенитета. При анализа на употребите на термина нация (и държава, доколкото става въпрос именно за модерната държава) изследването се позовава на основни автори като Бенедикт Андерсон и Антъни Смит. Разбира се при такова огромно поле, което е изпълнено с многобройни изследвания и съпътствано от остри спорове, не е възможно да се очаква систематично позоваване на най-съществените текстове по въпроса. Все пак липсва позоваване на френската социоложка Ан-Мари Тиес (ne-Marie Tiesse) и нейният фундаментален труд „Създаването на националните идентичности“ (1999), който не намерих преведен на английски, но има многобройни нейни статии по въпроса, достъпни на английски език. Но това може да се смята за малък пропуск. Авторът застъпва тезите на цитираните автори, като заключава: „Ultimately, a nation is a nation simply because its members believe that their nation is a nation“ (27).

Същото може да се каже и по понятието за суверенитет. Авторът е цитирал няколко класически и по-нови труда по въпроса, но не е направил систематично изложение (което не е и негова задача). Може да се приеме, че позоваванията са достатъчни, а заключенията приемливи. Още повече, че основното в този раздел е понятие като „споделен суверенитет“ (shared sovereignty), което изглежда напълно приемливо и за предпочитане, когато анализираме тази тема през XXI век и особено на терена на Европа. Особено внимание тук, както и се очаква, е отделено на понятието за самоопределение. И макар отново да не става въпрос за систематично изследване на неговите употреби и за еволюцията на международноправното му дефиниране,

авторът удачно е направил кратък анализ на няколко съвременни примера: Чечня, Кюрдистан, Квебек. Тук напълно учестно също така е и анализирането на няколко съпътстващи самоопределението статута, като автономията и кондоминиума – особени форми на признаване на национално-териториална обособеност, без това да води до сецесия.

Втората глава е посветена на балканските национализми и на историческите корени на идеята за „Велика Албания“. Тук краткото въведение по историята на Османската империя (което има енциклопедичен характер) е полезно, добре написано, но се позовава оскъдно върху многобройните иначе изследвания на османската история, достъпни и на английски език. Същото се отнася и до историческият раздел за средновековна Албания, което несъмнено е необходимо, за да се въведе фигурата на Скандербег (XV век) като един от основните елементи на модерната албанска национална идентичност. Тук основен и почти единствен референтен източник е работата на Едуин Жак (Jacques, Edwin *The Albanians: An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present* Jefferson, NC McFarland & Co 1995), но вероятно има и други източници по албанска история на английски език, които могат да се посочат. Но в подобен тип кратки исторически изложения (като в случай с историята на албанците), които започват от Античността и завършват с войната в Косово от 1999 г., за предпочитане е ясното разграничаване на Средновековната от Модерната история, или в случая това би било по-скоро разграничаването на времето преди и след албанското национално движение от XIX век. Защото позоваването на фигури от далечното минало е елемент на много по-съвременна работа по изграждане на национални идентичности, които не бива да приписваме на древните. Същото се отнася и до кратката история на Косово, като част от втората глава.

Разделът във втората глава, посветен на балканските национализми е несъмнено интересен, но тук позоваването върху изследвания е крайна оскъдно. Темата, обаче, е много експлоатирана и източници могат да се намерят, най-малкото всяко модерна история на Балканите се позовава на тези политически проекти, които застават в основата на модерните балкански национализми. Позоваването на повече изследвания тук би спестило на автора неочакваното твърдение, че „the Macedonian variant of Cyrillic is based on the Serbian variant, whereas the Bulgarian variant more closely resembles the Russian variant“ (115).

Най-значителната част от втората глава е посветена на историята на идеята за „Велика Албания“. Авторът с основание отбелязва, че самият термин е скорошен – от началото на XX век и се превръща в наименование на мащабен албански национален идеал (което не е характерно единствено за албанците). Този раздел проследява значението и съдържанието на идеята за „Велика Албания“ през три последователни периода: преди комунизма, по време на комунизма и след комунизма в Албания. Тук отново основната ми забележка е, че отново няма никакви позовавания на изследвания, а

заклучения на основата на общи текстове върху историята на Албания. По-разгърнато и аналитично е пространното изложение на елементите на „Велика Албания“ – собствено Албанската република, Косово, Западна Македония, Черна гора и Епир в Гърция. Авторът уместно е изложил различията между албанските общности в тези земи, както културни, така и, донякъде, политически (поне що се отнася до политическата култура).

Третата глава на дисертацията е посветена на международните измерения на идеята за „Велика Албания“ и по-скоро на реакцията на основни партньори и съседи на Албания по отношение на Косово и неговата независимост. Тук отново позоваванията са незначителни, а темата ангажира политици и изследователи вече много години. Има обобщение на позициите на държави като САЩ и Русия, както и на балканските съседи на Косово като Сърбия, Македония, Гърция. Убедителността на обобщението щеше да се засили, ако имаше позоваване на официално изразените позиции на правителствата.

Специално внимание в третата глава е отделено на конфликта в Косово през 1990-те години и по-специално на войната от 1999. Авторът проследява основните моменти в хронологията на събитията, довели до интервенцията на НАТО през 1999 и до установяването на международен протекторат на тази бивша сръбска провинция, продължил почти десет години. Като критика тук мога да отбележа, че причините за конфликта в Косово са не само вътрешнокосовски или вътрешносръбски, но също и вътрешноалбански – политическата криза в Албания от 1998 г., породена от краха на няколко финансови пирамиди и последвалите бунтове, довели до разграбване на военни арсенали и до последващо изпращане или продаване на значително количество оръжие към албанските бунтовници в Косово.

Вероятно най-интересната част от третата глава е върху възможните сценарии за бъдещето на Косово. Проблемът е, че тези сценарии са формулирани преди години, още при първия вариант на тази дисертация, а оттогава политическото развитие на Балканите изключи някои от дискутираните тук сценарии. Авторът е могъл просто да отбележи това, или да представи сценариите като възможни, но нееднакво вероятни към 2000 г. Това, обаче, е въпрос на негов избор. Положителното тук е, че той е разгледат всеобхватно проблема със статута, като е обърнал внимание и на такива страни като гражданството, евентуалното интегриране на региона в ЕС и др. Третата глава анализира и друг конфликт, който ангажира етнически албанци – този в Македония. Войната от 2001 г., до голяма степен подтикната от войната в Косово две години по-рано, е анализирана коректно, макар и накратко. Възможните сценарии на решението, обаче, тук остават извънредно кратки.

Последната част от третата глава анализира перспективите и стъпките за интегрирането на страните от ареала на „Велика Албания“ в НАТО и ЕС, по специално на Албания, Македония и Черна гора. Това представлява, според автора, един от най-успешните

възможни сценарии за политическото обединение на албанците, иначе обитаващи различни държави.

Заключението на представената дисертация обобщава основните постижения в анализа, но, вероятно защото е написано най-скоро, осъвременява цялостно разсъжденията. Обявяването на независимостта на Косово променя ситуацията и възможните сценарии за развитието си се стесняват.

Авторефератът представя пълноценно съдържанието на дисертацията. Петте статии на основата на дисертацията са публикувани в научния електронен архив на НБУ. От формулираните научни приноси бих приел най-вече първите два, доколкото третият е формулиран като обобщение, но и това намирам за достатъчно в една първа докторска дисертация.

Предложената за защита дисертация на Карл Аугустсон е оригинално самостоятелно изследване, което като цяло спазва общоприетите стандарти за докторска дисертация. Текстът несъмнено съдържа слабости, на места изисква не само прецизиране, но и допълнително обяснение и позоваване. Но въпреки това дисертацията има достатъчно качества, за да бъде приета като успешна. Ето защо предлагам на научното жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по специалността „Политически науки“ (3.3.) на Карл Аугустсон.

проф. Антоний Тодоров, д.п.н.